

MATEUSZ MATANIAK
DR, UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI W KRAKOWIE
ORCID: 0000-0002-3311-5467

Służba leśna Wolnego Miasta Krakowa (1815–1846). Organizacja i formy działalności. Część II: Gospodarka leśna

1. Uwagi wstępne; 2. Podstawy prawne gospodarki leśnej; 3. Przeznaczenie drewna skarbowego; 4. Infrastruktura leśna.

1

Prezentowany artykuł stanowi kontynuację rozważań wokół administracji leśnej Wolnego Miasta Krakowa (WMK)¹. Podstawą źródłową dla opracowania tematu były przede wszystkim materiały archiwalne, przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie (zespół „Archiwum WMK”). Najprzydatniejsze okazały się akta senackie, obejmujące spuściznę działalności Senatu Rządzącego, sprawującego w Rzeczypospolitej Krakowskiej „zwierzchnią władzę administracyjną” (sygn. WMK V-140). Duże znaczenie miały też akta Wydziału Spraw Wewnętrznych (sygn. WMK VI-20, VI-21, VI-22, VI-27); oprócz nich wymienić należy dzienniki rządowe, opracowania poświęcone dziejom leśnictwa, a także podręczniki leśnictwa.

Wiodącym tematem artykułu jest gospodarka leśna. Współcześnie rozumie się ją jako ogół zabiegów gospodarczych z zakresu użytkowania, pielęgnowania i odnawiania lasu, tworzących system nadrzędny względem metod jego hodowli i urządzania. W ogólności można też stwierdzić, że stosowane są dwa systemy zagospodarowania: zrębowy (prowadzenie jednoczesnej wycinki wszystkich drzew na określonej powierzchni) oraz przerębowy (pojedyncze lub grupowe wycinanie osobników w drzewostanie, bez dokonywania zmian w strukturze lasu). Gospodarka leśna opiera się na produkcji biologicznej, wykorzystującej naturalne siły przyrody oraz właściwości środowiska leśnego (warunki glebowe i klimatyczne,

¹ M. Mataniak, *Służba leśna Wolnego Miasta Krakowa (1815–1846). Organizacja i formy działalności. Część I: Lasy państwowe i prywatne, personalia i finanse, zwalczanie przestępstw leśnych*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2017, t. XX, s. 117–133.

rzeźbę terenu). Hodowla lasów ma zapewnić ich trwałość i produktywność, a także ciągłość rozwoju i stabilność ekosystemów leśnych. W celu realizacji powyższych zadań stosowane są metody odnawiania i kształtowania struktury gatunkowej i wiekowej drzewostanów².

We współczesnym leśnictwie za podstawowy uznaje się paradygmat zrównoważonego rozwoju, którego geneza sięga średniowiecza (ordonans Filipa VI z 1364 r.³). Zgodnie z tym modelem, rozwijanym w XVIII- i XIX-wiecznych pracach Hansa Carla von Carlowitza, Georga L. Hartiga, Johanna Ch. Hundeshagena i Heinricha Cotty, konieczne było zaspokajanie zapotrzebowania na drzewo, także dla przyszłych pokoleń. Stąd wynikało dążenie do opracowania skutecznej metody oceny zasobów leśnych, a także prowadzenie badań nad problemem ryzyka w utrzymaniu trwałości lasu oraz ciągłości i równomierności jego użytkowania⁴.

W pierwszej poł. XIX w. państwa europejskie prowadziły zróżnicowaną politykę leśną, na którą wpływ wywierały zarówno czynniki gospodarcze, zwłaszcza zwiększanie powierzchni gruntów rolnych, jak też przyrodnicze. Procesowi wylesiania miał zapobiegać system przemiennego użytkowania ziemi pod uprawy rolne, leśne i pastwiskowe. Zarazem eksploatację lasów podporządkowano wymogom rozwoju gospodarczego. W przypadku zagrożenia utraty części dochodów z lasów ograniczano zazwyczaj ich rabunkową eksploatację. W tym okresie można bowiem mówić o niezastępowalności drewna jako surowca oraz nośnika energii, wykorzystywanego w budownictwie, transporcie, obronności oraz np. przy produkcji wyposażenia mieszkań. Równocześnie utrzymywało się przekonanie, że polityka leśna powinna być prowadzona w sposób efektywny, dlatego administracja leśna sporządzała bilanse zysków i strat. Dążono też do zapewnienia trwałych korzyści wynikających z eksploatacji lasów i doskonalszych form ich użytkowania. Zjawiska te dotyczyły w pierwszej kolejności lasów państwowych, a później również prywatnych⁵.

² Szczegółowa hodowla lasu obejmuje: wybór najlepszego sposobu zagospodarowania; selekcję i nasiennictwo; szkółkarstwo leśne; przygotowanie gleby pod odnowienia; odnowienia i zalesienia; pielęgnowanie upraw, młodników i drzewostanów; pielęgnowanie gatunków drzew. Szerzej zob. E. Murat, *Szczegółowa hodowla lasu*, Warszawa 2002, s. 5–6.

³ Art. 4 *l'Ordonnance de Brunoy* podpisanego przez Filipa VI: „ten, który jest właścicielem i sprzedaje drewno z lasu, musi o niego dbać i zapewnić, aby jego las rósł ciągle i był odpowiedniej jakości”, [cyt. za:] P. Paschalis-Jakubowicz, *Lasy i leśnictwo świata*, Warszawa 2015, s. 62.

⁴ Szerzej zob. *ibidem*, s. 49–53, 62, 70–74.

⁵ *Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce*, red. A. Żabko-Potopowicz, Warszawa 1965, s. 129; P. Paschalis-Jakubowicz, *op. cit.*, s. 82, 88–89. Widoczny był trend do powiększania arealu lasów iglastych, kosztem lasów liściastych, które wymagały gleb lepszej jakości. Jeszcze w 1712 r. John Morton przekonywał, że „w państwie wysoko cywilizowanym las nie ma prawa istnieć, gdyż musi ustąpić miejsca polom i pastwiskom, które dają szansę natychmiastowej produkcji żywności”.

Odnosnie do metod podziału lasów i ustalania obszarów eksploatacji, w Królestwie Polskim obowiązywało rozporządzenie z 1816 r. Jego autorzy chcieli położyć kres chaotycznej gospodarce leśnej. W regulacji przewidziano poręby roczne oraz lokalizację cięć na wyznaczonych powierzchniach zrębowych i pozostawianie tam nasienników. Podstawową jednostką gospodarczą był obręb, obejmujący kilka różnych, położonych obok siebie drzewostanów, w których stosowano jednakowy sposób gospodarowania. W ramach obrębów tworzone okręgi gospodarcze, które odpowiadały okresom gospodarczym, na jakie dzieliła się kolej rębności. Podział na okręgi i poręby roczne był schematyczny i nie zapewniał każdego roku równomiernego rozmiaru użytkowania oraz prawidłowego odnowienia z samosiewu. Nie uwzględniał też: zadrzewienia, składu gatunkowego drzewostanu, ich wieku, położenia oraz warunków siedliskowych. Poręby wyznaczano jedynie w okręgach z przewagą drzewostanów najstarszych (90–120-letnich). Pozostałe okręgi użytkowano w sposób ograniczony: wybierano z nich drzewa przestarzałe, uszkodzone i chore. Zakładano, że po upływie jednej pełnej kolei rębności (120 lat), lasy zostaną doprowadzone do normalnego stanu⁶.

W Prusach początkowo brano pod uwagę jedynie powierzchnię lasów, a stosowane metody szacowania wielkości zapasu i przyrostu drewna były bardzo niedokładne. Wyrazny postęp stanowiła okresowo-masowa metoda określenia zapasu, autorstwa G.L. Hartiga. Przyjął on, że kolej wyrębu należy dzielić na 20-letnie klasy wiekowe, będące okresem użytkowania. Okresom przyporządkowywano odpowiednie powierzchnie lasów, obliczając równe etaty masowe ich wycinki. Różnice w wielkości etatów okresowych wyrównywano za pomocą przesuwania pozyskania z oddziałów, z jednego okresu do drugiego. W zakresie odnowień G.L. Hartig zalecał naturalną rekonstrukcję, dzięki stosowaniu rębni częściowej (trzy nawroty cięć: obsiewne, prześwietlające oraz uprzątające). Jego metodę zmodyfikował H. Cotta, który przekonywał, że przedmiotem podziału na 20-letnie okresy użytkowania powinna być nie masa drewna, ale powierzchnia drzewostanów. W latach 30. w Prusach pojawiła się metoda mieszana, okresowo-kombinowana (powierzchniowo-masowa), łącząca założenia wyżej omówionych sposobów. System hartigowski dominował do połowy XIX w., zwłaszcza w odniesieniu do drzewostanów sosnowych i świerkowych. Był on z łatwością stosowany przez służbę leśną, której poziom fachowości był niezbyt wysoki⁷.

⁶ J. Broda, *Historia leśnictwa w Polsce*, Poznań 2000, s. 50–51. W lasach państwowych stosowano też instrukcje z lat 1820, 1827 i 1839.

⁷ *Ibidem*, s. 46–48. Pojawiła się także teoria „lasu normalnego” jako miernika produktywności (J.Ch. Hundeshagen), oraz „zapasu normalnego”, który obliczano za pomocą przeciętnego przyrostu w przewidzianych do użytkowania klasach wieku (K. Heyer). Przeciwno tym koncepcjom wystąpił Wilhelm L. Pfeil, który zalecał, aby zamiast cięć obsiewnych i nawrotów cięć stosować zręby zupełne z odnowieniem sztucznym.

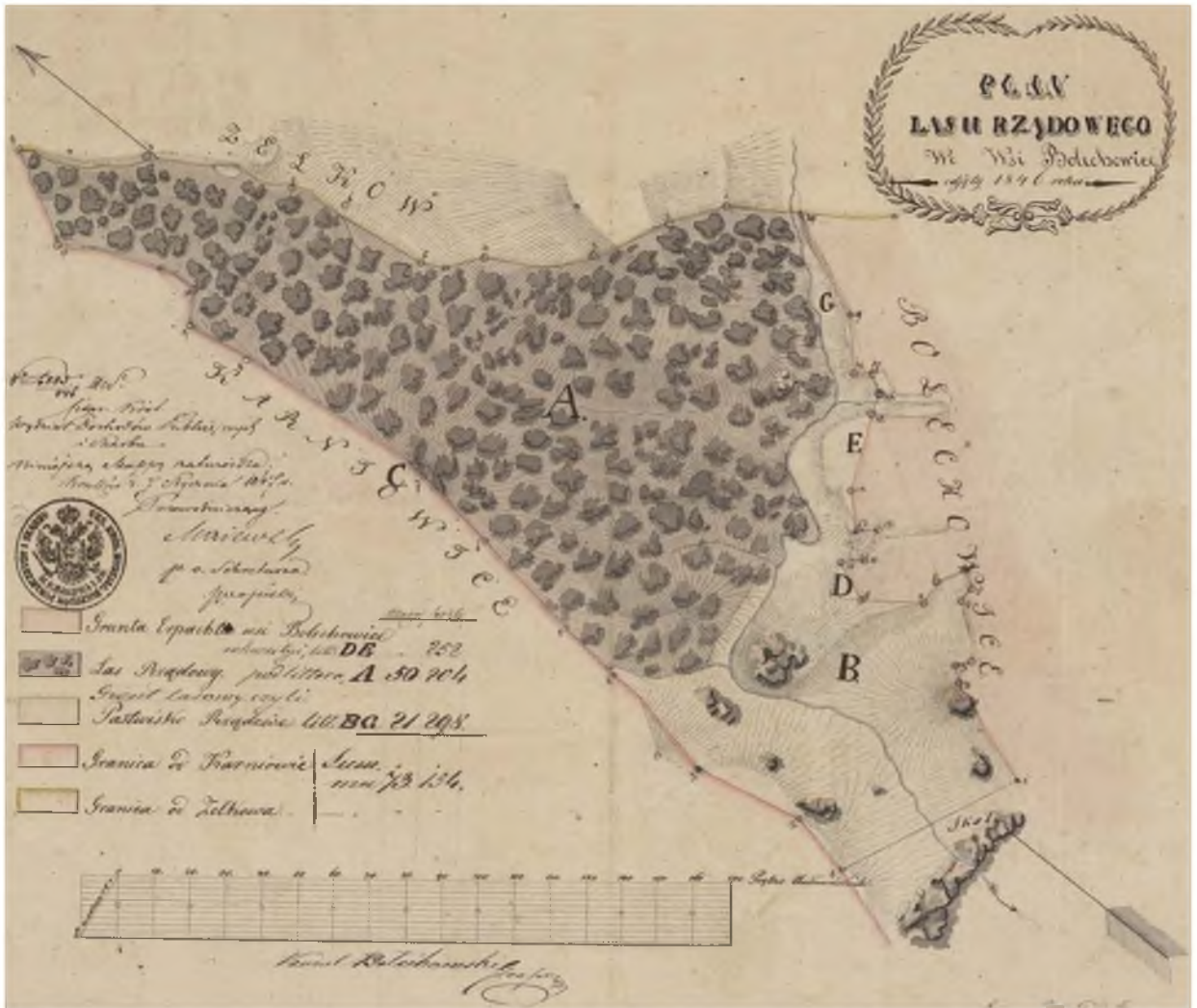
W Austrii od 1800 r. obowiązywała metoda taksy kameralnej, w której posługiwano się pojęciem zapasu normalnego. Zgodnie z jej założeniami o wartości lasu decydowały uzyskiwane z niego dochody. Etat rębny obliczano w ten sposób, że od zapasu rzeczywistego odejmowano zapas normalny. W lesie normalnym, posiadającym zapas normalny, etat roczny odpowiadał przeciętnemu rocznemu przyrostowi w wieku rębności. Jeżeli zapas rzeczywisty był większy lub mniejszy od normalnego, należało zwiększyć lub zmniejszyć wielkość etatu, doprowadzając w ciągu jednej kolei rębności do unormalnienia stanu lasu. W latach 40. XIX w. omawianą metodę uzupełnił Karl Heyer, który określił zasady obliczania przyrostu i zapasu w młodszych klasach wieku, a do obliczeń etatu wprowadził tzw. okres wyrównawczy (20–40 lat), celem zdynamizowania wyrównania różnic w zapasie. W pierwszej poł. XIX w. w zakresie odnowień obowiązywał system wyrębowy (użytkowanie posztuczne) lub rębni częściowej, która miała ułatwić naturalne odnawianie się lasu⁸.

2

W trakcie przeprowadzonej kwerendy nie udało się stwierdzić, aby w Wolnym Mieście Krakowie uchwalono odrębny akt prawny, który kompleksowo regulowałby zasady gospodarki leśnej. Od 1807 r. w użyciu pozostawał patent cesarza Józefa II z 1782 r., wprost odnoszący się jedynie do lasów prywatnych. Nakazywał on ich pomiary oraz podział na roczne poręby, z uwzględnieniem lokalizacji lasu i jego gospodarczego przeznaczenia (budownictwo mieszkaniowe, kopalniane, okrętowe), a także gatunków zasadzonych drzew i jakości gruntów. Wyręby okresowe, „według rozmiaru geometrycznego i podziału leśnego”, powinny objąć wszystkie drzewa w danym okręgu gospodarczym, aby umożliwić „jednostajny zapust drzewa”; ustalone terminy wyrębu można było pominąć, gdy było to uzasadnione koniecznością usunięcia drzew powalonych i zepsutych, a także „czyszczeniem lasu z przestałego drzewa”; młode drzewa, których nie obejmował plan wyrębu, można było wyciąć najwcześniej po 60 latach. Obszary zrębowe mogły zostać dokładnie wyczyszczone, a następnie przeorane lub przekopane (przy użyciu bron lub motyk), co miało „ułatwić wejście nasion w ziemię”; wycinka „bez trzymania się porządku porębów” była zabroniona, gdyż groziła „pełnym огоłoceniem Kraju z lasów”; wyrąb nie mógł przekraczać rocznego przyrostu⁹.

⁸ *Ibidem*, s. 48–49. Uprawy sztuczne – zazwyczaj z siewu, rzadziej z sadzenia – stosowano sporadycznie, jako uzupełnienie w nieudanych odnowieniach bądź na mniejszych płazowinach. Zob. F.A.L. Burgsdorf, *Umiejętność lasowa, czyli rękopis dla właścicieli lasów i ich leśniczych pod tytułem powszechna teoretyczno-praktyczna wszystkich lasowych umiejętności nauka*, t. I–II, Przemysł 1809–1810 (repr.: Krosno 2005, oprac. J. Pieszczyńska-Trybus, J. Lorenc, M. Jarosz, tłum. F. Kobierzycki).

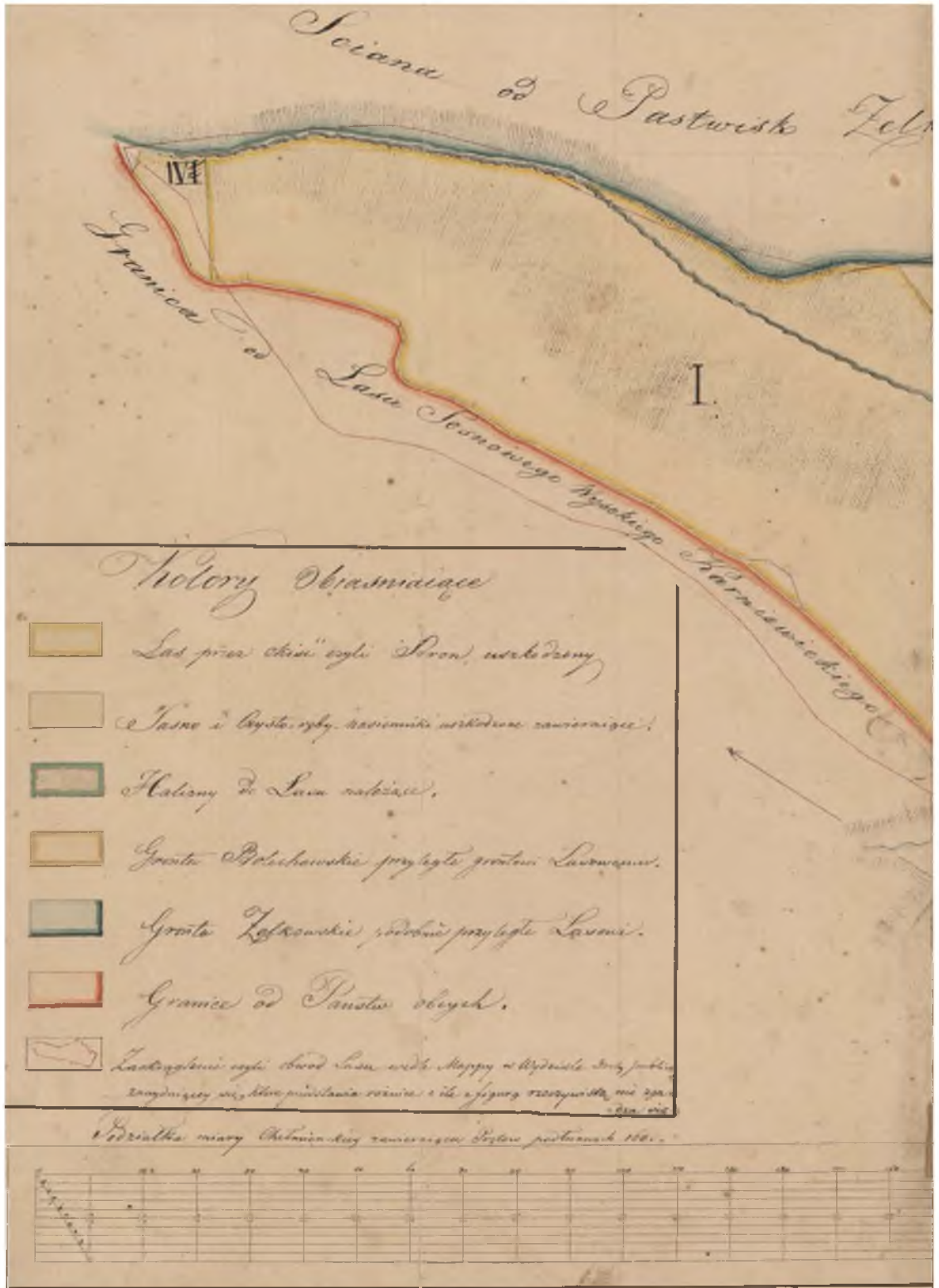
⁹ Obwieszczenie Senatu Rząd. z 4 IV 1820, nr 999 DGS, Dz. Rząd. WMK z 15 IV 1820, nr 13, s. 49–52. Oddz. I: *O podziale lasów na porządne poręby* (art. 1–7). Tekst pierwotny w: *Uniwersał*

Plan Lasu Rządowego we wsi Bolechowice zdjęty 1846 roku, ANK, WMK V-140, k. 1225.

→
s. 94–95

Plan Lasu Bolechowskiego przez okiść Śniegową połamanego do sprzedaży drzewa odnośnie do Wykazu Oszacowania obok załączonego, przez Nadleśniczego Rządowego za pomocą busoli zrobiony z 28 I 1845, WMK V-140, k. 1227.

W patencie wprowadzono 3-letni termin na wykonanie pomiarów lasów oraz ich podział na „porządne wyręby”. Wskutek zawirowań politycznych i działań wojennych doby napoleońskiej, zadanie nie zostało wykonane. W 1820 r. Senat wyznaczył więc nowy termin (do 31 XII 1822 r.), jednakże do końca lat 30. zarządzenie wykonano jedynie w lasach narodowych i instytutowych¹⁰. W związku z tym, w 1840 r. Senat zarządził akcję pomiarową w lasach prywatnych. W jej następstwie, zgodnie z zasadami prawidłowej gospodarki leśnej, odbywał się podział lasów, co miało na celu również uskutecznienie kontroli nad „należytym prowadzeniem wyrębów”¹¹.

Parę słów wypada poświęcić mapom lasów, które były nieodzowne w pracy leśników – zawierały dane o ich powierzchni i wewnętrznym podziale, a także planowanym wyrębie. Sporządzali je najczęściej przysięgli geometrzy rządowi, przy okazji pomiarów lasów; były one wykonane bardzo starannie, o czym można się przekonać, oglądając kolorowy plan lasu bolechowickiego¹². Można dodać, że w latach 40. geometra Kazimierz Bełcikowski, z polecenia Senatu wykonał „inwentarze pomiarowe dóbr narodowych”, obejmujące lasy w obrębie wyciąskim i czernichowskim, a w dalszej kolejności również w podlęskim i byczyńskim; do inwentarza dołączone zostały bruliony map leśnych; honorarium geometry wyniosło 10 gr od morgi gruntu (1624 złp 21 gr) a wypłaty dokonano na podstawie asygnacji Administracji Okręgowej Kameralnej, której przekazano zarząd dóbr skarbowych; mapy złożono w c.k. Urzędzie Leśnym, a inwentarze w Wydziale

z 20 IX 1782, zawierający w sobie przepisy lassowe („Pilleriana” z 1782 r.); J. Broda, *op. cit.* s. 34, 49–50; *Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce*, s. 143–144; M. Mataniak, *Służba leśna Wolnego Miasta Krakowa...*, s. 128–129. Nie wolno było dopuszczać do „zapustu z pnia” („wypuszczanie z pnia latorośli”) u drzew przeznaczonych na materiał budowlany, gdyż mogło to skutkować jego gniciem i chorobami lasu. Niedozwolone było też marnowanie młodych drzew na grodzenie płotów, podkrzesywanie drzew, wypasanie owiec i kóz w lasach itp. Zob. też uwagi W. Kopffa [w:] *Zdanie sprawy o stanie i położeniu Kraju WMK i Jego Okręgu w Zgromadzeniu Reprezentantów w 1844 r. przez Senatora do tegoż Zgromadzenia delegowanego*, dodatek do Dz. Praw WMK z 1844 r., s. 40–41.

¹⁰ Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 30 XI 1839, Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), zespół „Archiwum WMK” (dalej: WMK), sygn. VI-21, k. 269–270.

¹¹ *Zdanie sprawy o stanie i położeniu Kraju WMK i Jego Okręgu...*, s. 40–41. Powołano wtedy Kontrolera Lasów Prywatnych.

¹² *Plan Lasu Rządowego we wsi Bolechowice zdjęty 1846 roku*, WMK V-140, k. 1225. Plan zatwierdził Wydz. Spraw Wewnętrznych w dn. 9 I 1847; *Plan Lasu Bolechowskiego przez okiść Śniegową połamanego do sprzedaży drzewa odnośnie do Wykazu Oszacowania obok załączonego, przez Nadleśniczego Rządowego za pomocą busoli zrobiony z 28 I 1845*, WMK V-140, k. 1227. Zob. też *Konsygnacja Realności Wsi Bołęcín geometrycznie wymierzonych i na Mapę wziętych*, WMK VI-22, k. 391–393 (pomiaru wykonał geometra Jan Wiśniewski).

Dochodów Publicznych¹³. Koszty pomiaru lasów prywatnych oraz ich podziału ponosili właściciele, przy czym rząd wyznaczał terminy ich wykonania, za których naruszenie nakładano kary finansowe (100–1000 złp)¹⁴. Spotkało to m.in. właścicielkę Balic, ale ponieważ usprawiedliwiła ona swoje niedbalstwo, Senat odstąpił od wyegzekwowania kary¹⁵. Mapy leśne wykorzystywano przy cechowaniu drewna¹⁶ oraz przy pracach nad mapą statystyczną WMK¹⁷.

Zachowany materiał źródłowy pokazuje, że działania służby leśnej WMK opierały się głównie na planach ekonomicznych (gospodarczych), które oprócz danych na temat powierzchni lasów, zasadzonych gatunków drzew i ich wieku, zawierały także informacje o planowanych uprawach leśnych. Plany sporządzał Nadleśniczy z udziałem geometrów rządowych, a zatwierdzał Senat – od 1846 r. Rada Administracyjna¹⁸. Są one cennym źródłem wiedzy o pracach leśnych, przedsięwziętych w rządowych obrębach leśnych¹⁹.

Tytułem przykładu: w 1847 r. w obrębie podlęskim zaplanowano okopywanie lasów („arundacje”) i ich rekultywację, wraz z terenami uprawnymi, porządkowanie dróg leśnych, a także „bicie kanałów, wedle oznaczenia bagnisk”. Planowano też dokończyć inwestycje zainicjowane w poprzednich latach („ukończenie po-

¹³ Pismo Senatu Rząd. do Bełcikowskiego z 22 III 1844, nr 1384, WMK V-140, k. 595; Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Rady Administracyjnej z 22 I 1847 (do nr 7191), *ibidem*; Pismo Rady do Wydz. Dochodów Publicznych, Kasy Głównej i Biura Rachuby z 26 I 1847, nr 7191, *ibidem*, k. 560, 596, 691; Pismo Rady do Wydz. Dochodów Publicznych i Bełcikowskiego z 13 VII 1847, nr 3851, *ibidem*, k. 698. Pomiar lasów w obrębie lipowieckim i mętkowskim wykonał w 1827 r. geometra Antoni Pieniążek.

¹⁴ Obwieszczenie Wydz. Spraw Wewnętrznych z 9 IV 1840, nr 2041, Dz. Rząd. WMK z 18 IV 1840, nr 25–26, s. 101–102. Terminy składania map rząd określił w rozporządzeniach z: 12 III 1840, nr 1409 i 27 VII 1841, nr 4591. Sporządzanie map nakazywał patent z 13 VIII 1807. Z obowiązku zwolniono właścicieli lasów o pow. do 20 mórg miary chełmińskiej.

¹⁵ Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 24 III 1841, nr 1542, WMK VI-21, k. 313.

¹⁶ Pismo Kontrolera Lasów Prywatnych do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 2 VII 1846, nr 26, WMK VI-27, k. 225. Kontroler wypożyczył mapy Nadleśniczemu w związku z cechowaniem drewna materiałowego.

¹⁷ Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 1 III 1841, nr 446, WMK VI-21, k. 309. Senat nakazał udostępnienie „map przekrojów wałów i lasów skarbowych oraz prywatnych” Karolowi Kremerowi, zastępcy budowniczego akademickiego.

¹⁸ *Plan Gospodarczy urzędzenia Leśnictwa Wyższego Lasów Bobreckich* z 16 IV 1847, ANK, WMK VI-22, k. 127–129. Plan dotyczył zagospodarowania lasu sosnowego i brzoźowego w Bobrku i miał obowiązywać przez 112 lat (do 1957 r.). Zatwierdził go Wydz. Spraw Wewnętrznych decyzją z 28 V 1847, nr 3855.

¹⁹ M. Mataniak, *Służba leśna Wolnego Miasta Krakowa...*, s. 119, 124–125. Ich siedziby mieściły się w Podłężu, Byczynie, Lipowcu i Czernichowie.

praw w zeszłych latach zaczętych robót”) oraz wykonać prace przygotowawcze przed „nowymi mającymi się przedsięwziąć robotami”²⁰.

Cennym źródłem pozostaje dokumentacja nadsyłana przez Nadleśniczego, dotycząca prac wykonanych w lasach narodowych. Obejmowała ona np. plany sytuacyjne lasów²¹, plany ekonomiczne robót i popraw w lasach skarbowych²², a także wykazy lasów, w których należało przeprowadzić osuszanie wraz z obliczeniem posług szarwarkowych (dni piesze i ciągłe), które w lasach miała odrobić okoliczna ludność²³. Uregulowany w początkach WMK obowiązek szarwarku był dla chłopów bardzo uciążliwy²⁴.

W 1829 r. Senat zdecydował o obowiązkowej „klasyfikacji i cechowaniu drewna”, co powierzono Nadleśniczemu, strażnikom leśnym i gajowym, pod nadzorem Inspektora Dóbr i Lasów Narodowych. Na koniec roku etatowego (31 maja) administracja leśna sporządzała wykazy („wywody słowne”), informujące o ilości („stały przychód”) wyciętego drewna – opałowego i materiałowego – która powinna się zgadzać z planem poręb; wykazywała też tzw. remanent, czyli ilość drewna pozostawionego w lasach na kolejny rok etatowy (według stanu na 1 czerwca). Wykazy miały być zgodne z rachunkami za ostatni rok budżetowy; osobno zamieszczano w nich dane o drewnie opałowym i materiałowym; sporządzano je w dwóch eg-

²⁰ *Plan Ekonomiczny robót i popraw w Lasach Rządowych WMK i jego Okręgu z wykazem szczegółowych kosztów tudzież dni szarwarkowych i karnych w 1847 roku użyć się mających z 13 II 1847, ANK, WMK VI-27, k. 415–433.* Podobne działania zaplanowano w pozostałych obrębach. Koszt robót ustalono na 3800 zł, a chłopci mieli odpracować 9800 dni szarwarkowych. Plan sprawdzono w Biurze Rachuby 24 II 1847; Rada zatwierdziła go decyzją z 29 III 1847, nr 1715.

²¹ *Wykaz Robót w Lasach Narodowych w Roku 1845 w sposobie osuszenia takowych, uregulowania dróg wedle Planów Geometrycznie na teraz w liczbie 47 zrobionych i załączonych tudzież 5 września 1844 r. co do lasów Obrębu Podłęże złożonego, wykonać się mających odnośnie do tychże Planów, dodatkowo przez Nadleśniczego sporządzony z 15 II 1845, WMK VI-27, k. 563–565.*

²² *Wykaz Robót w Lasach Narodowych w Roku 1845 do skutku, wedle Planów Geometrycznie sporządzonych, niedoszłych, a które w latach następnych 1846 itd. w celu osuszenia bagien, uregulowania dróg itp. uzupełnić należy, z 15 II 1845, WMK VI-27, k. 535–537.*

²³ *Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Dochodów Publicznych, Nadleśniczego i Biura Rachuby z 14 III 1845, nr 1240, WMK VI-27, k. 550–551, 557; Wykaz dni szarwarkowych i karnych do zrobienia przy Lasach w roku 1845, ibidem, k. 579–580.* W obrębie podlęskim odrobiono 4363 dni szarwarku, w lipowieckim 1364, w czernichowskim 9, a w wyciąskim 12 (razem 5479); łączny wymiar wyniósł 14 919 dni, a niedobór 9170 dni. Prace objęły lasy o pow. 1389 morgów 140 prętów.

²⁴ *Rozporządzenie Senatu Rząd. z 11 IV 1818, nr 1023 DGS, O szarwarkach, „Dziennik Rozporządzeń Rządowych WMK” z 1818 r.; w 1846 r. w obrębie podlęskim zaległości wynosiły ponad 4900 dni, w mętkowskim i lipowieckim 1100, czernichowskim 59, wyciąskim 162 (razem 6250). *Rachunek dni szarwarkowych i karnych do odrobienia w 1846 roku, WMK VI-27, k. 439, 465.**

zemplarzach: dla Nadleśniczego i wydziału; podlegały one także kontroli Biura Rachuby. Senat przypomniał też o spoczywającym na Nadleśniczym obowiązku corocznego „odmierzania poręb” w lasach skarbowych, zgodnie z „porządkiem leśnym”. Wyręb powinien być zgodny z ustalonym w budżecie WMK przychodem z tegoż działu gospodarki narodowej (przychody leśne były „dochodem etatu krajowego”). Plany poręb zatwierdzał Senat, na wniosek Wydziału Dochodów Publicznych. Jego rozporządzenie było też podstawą dla corocznych lustracji, w których brał udział urzędnik Wydziału. Miał on sprawdzić, czy Nadleśniczy prawidłowo dokonał „obliczenia klasyfikacji i cechowania drzewa materiałowego”; oprócz tego wraz z Nadleśniczym „czynili ugodę z kim wypadnie”, odnośnie do wycinki drzewa opałowego oraz jego transportu nad brzeg Wisły, którą następnie było spławiane; obowiązkiem tym obarczono niekiedy mieszkańców wsi, położonych w granicy obrębów leśnych²⁵.

Pochodzące z lat 30. regularne raporty adiunkta Waleriana Markowskiego z Wydziału Dochodów Publicznych, dowodzą, że postanowienia uchwały, w tym te dotyczące okresowych wizytacji, były przestrzegane. W wyniku kontroli z 1836 r. ustalił on, że z roku etatowego 1834/1835 pozostał na r. 1835/1836 remanent w wysokości 2418 sięgów drewna opałowego. W tym samym roku, w pięciu obrębach wycięto 1785 sięgów, a ogólny przychód na r. 1835/1836 wyniósł 4203 sięgi. Z tego 1424 sięgi spławiono do składów nadwiślańskich, a na deputaty przeznaczono ich 1729 (w wykonaniu decyzji wydziału z 13 VIII 1834 r. kościołowi w Jaworznie przekazano 33 sięgi; piekarzowi z Niedzielisk, na mocy uchwały Senatu Rząd. z 26 I 1836, nr 453 – 2). Po odjęciu kosztów spławu i wydatków gruntowych, na r. 1836/1837 pozostał remanent 2474 sięgów drewna opałowego. Co do drewna materiałowego – remanent na r. 1835/1836 wykazywał 7747 sztuk, a wskutek wyrębu w r. 1835/1836 uzyskano 11 895 szt. (razem 19 642 szt.), z tego 11 604 szt. przeznaczono na „budowle narodowe”, drogi, mosty, tamy, a także na potrzeby szkół, kopalni i „sprzedaż miejscową” (na r. 1836/1837 pozostał remanent 8038 szt.)²⁶.

²⁵ Uchwała Senatu Rząd. z 28 IV 1829, nr 985 DGS. Jej tekst nie zachował się; treść odtworzono na podstawie pism Wydz. Dochodów Publicznych do Senatu Rząd. z 7 I 1837, nr 187, WMK V-140, k. 516–517; z 9 XI 1838, nr 5728, *ibidem*, k. 639–640 oraz Pisma Senatu Rząd. do Wydz. Dochodów Publicznych, Biura Rachuby i Nadleśniczego z 2 I 1839, nr 6215, *ibidem*, k. 497–498.

²⁶ Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Senatu Rząd. z 2 IX 1836, nr 3910, WMK V-140, k. 513–514, 519; Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Markowskiego z 11 VII 1836, nr 2972, *ibidem*, k. 513. W r. 1836/1837 w lasach skarbowych znajdowały się 2474 sięgi drzewa – do wyrębu przeznaczono 8038 szt. (stan na 31 V 1836).

Markowski zebrał też dane na temat wyrębu w poszczególnych obrębach leśnych. Według stanu z 31 XII 1836 r. z okresu 1835/1836 do wywiezienia przygotowano w nich 1373 siągi drewna, pochodzące zarówno z bieżącego wyrębu, jak też w wyniku uprzątnięcia drzew uzyskanych z wcześniejszej wycinki. W kolejnym roku, w obrębie podlęskim wskutek wyrębu można było pozyskać ok. 600 siągów miękkiego drewna, w byczyńskim 500, w mętkowskim 400, w lipowieckim 300, w czernichowskim 80, a w obrębie lipowieckim – 100 siągów drewna bukowego; wraz z remanentem (1423 siągi) były to 3403 siągi – z tego 315 siągów przeznaczono na deputaty (w tym zaległe, z poprzedniego roku). W okresie wiosna-jesień 1837 r. do magazynu krakowskiego zamierzano spławić 3088 siągów drewna, jednakże 1100 z nich pozostawiono w lasach jaworznickich „dla dokładnego wyschnięcia” (jako remanent na r. 1837/1838) – z tego powodu ekspedycja objęła tylko 1988 siągów. W tym samym czasie przykazano Nadleśniczemu, aby przy wyborze drzew do wycinki uwzględniał przede wszystkim drewno budowlane, szczególnie to drobniejsze (na łaty pojedyncze i dubeltowe, tyczki, krokwie i półkrokwie), które było chętnie kupowane przez chłopów w dobrach narodowych²⁷. Można dodać, że za swoje czynności („odbyte commissoria”), a także koszty podróży i diety Markowski domagał się zwrotu wydatków²⁸.

Szczególnie często organizowano przetargi na okopywanie lasów skarbowych²⁹. W 1847 r. zorganizowano licytację na okopanie lasu Szczeciniec (obręb czernichowski), w linii arundacyjnej o dł. 1000 sążni (cena wywoławcza 400 złp) oraz części lasu bronowickiego w celu „zamknięcia go w liniach arundacyjnych” (dł. 1128 sążni, 752 złp); termin wykonania ustalono na 31 X; należało złożyć także deklarację dotyczącą warunków umowy (przedsiębiorca zobowiązywał się do wykonania prac w określony sposób i za podaną cenę), wg. wzoru³⁰. Zwycięzcą przetargu okazał się Samuel Eibuszyc. W podpisanej z nim umowie znalazły się

²⁷ Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Senatu Rząd. z 7 I 1837, nr 187, WMK V-140, k. 517–518, 521–522. Drewno budowlane często przeznaczano też „na potrzeby Rządu”.

²⁸ Pisma Wydz. Dochodów Publicznych do Senatu Rząd. z 9 XI 1838, nr 5728, WMK V-140, k. 639–640, 649–651 i z 13 I 1841, nr 66, *ibidem*, k. 481–482, 563–564; Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Markowskiego z 31 VIII 1838, nr 4701. Pieniądze miano wypłacić w Kasie Głównej, z funduszu administracji lasów rządowych, za pokwitowaniem Markowskiego, wizowanym przez przewodniczącego wydziału.

²⁹ Obwieszczenia Wydz. Dochodów Publicznych z 22 VIII 1844, nr 4527, Dz. Rząd. WMK z 28 VIII 1844, nr 105–106, s. 423–424 (okopanie lasu w Bronowicach i Wyciążu).

³⁰ Pismo Rady Administracyjnej do Wydz. Dochodów Publicznych z 29 III 1847, nr 1715, WMK VI-27, k. 413–414; Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do komisarzy dystryktowych, redakcji „Gazety Krakowskiej” i „Dziennika Rządowego” z 7 IV 1847, nr 1736, *ibidem*, k. 414, 435; Obwieszczenie Wydz. Dochodów Publicznych z 7 IV 1847, nr 1736, Dz. Rząd. MK z 14 IV 1847, nr 63–64, s. 251–252.

dane o lokalizacji inwestycji i sposobie jej wykonania, a także zasady werbunku pracowników (przez administrację leśną, na koszt S. Eibuszyca) oraz ich wynagrodzenie wraz z zasadami wypłat (dwuetapowo: po wykonaniu połowy robót i po zakończeniu pracy); ustalono parametry techniczne inwestycji (głębokość i szerokość rowów) oraz termin jej ukończenia; rezultaty miała zbadać komisja superrewizyjna³¹. Żądania przedsiębiorcy ws. pokrycia kosztów prac odstąpiono Administracji Okręgowej Kameralnej³².

Osobne zagadnienie stanowi nadzór rządowy nad przestrzeganiem zasad gospodarki leśnej przez prywatnych właścicieli. Jednym z nich był hr. Władysław Żeleński, do którego należał m.in. las w Aleksandrowicach. Chociaż w zatwierdzonym przez Senat planie wycięcia Żeleńskiemu zezwolono na wycięcie jednej poręby rocznie, z powodu trudności finansowych chciał on sprzedawać znacznie większą ilość drewna. W jego przypadku istotną trudność stanowiło zabezpieczenie hipoteczne roszczeń klasztoru Kamedułów na Bielanych (66 000 złp) oraz Domu Schronienia Ubogich (10 000 złp), ustanowione na obszarach leśnych. Ponieważ „nieporządne i nieproporcjonalne cięcie drzew” zagrażało „bezpieczeństwu hipotecznemu”, rząd polecił Intendentowi Dóbr i Lasów Rządowych, aby wraz z Nadleśniczym i wójtem zbadali stan lasu, określili jego „rozległość i zamożność”, jak też sprawdzili przestrzeganie „przepisów o gospodarstwie krajowym”³³. Jako że zebranie komisji leśnej opóźniało się, miejscowy leśniczy (Dzidowski) poinformował Żeleńskiego o utrzymaniu zakazu wywozu drzewa z Aleksandrowic do czasu, kiedy zakończy ona prace. Zniecierpliwiony Żeleński wystąpił do Senatu z ponagleniami, w związku z czym wyznaczył on do jej składu Intendenta Dróg i Mostów³⁴. W rezultacie ustaleń komisji, Senat zgodził się, aby Żeleński „na sprzedaż i wszel-

³¹ *Kontrakt zawarty między Wydziałem Dochodów Publicznych a Samuelem Eibuszycem o przedsiębiorstwo okopania lasów rządowych: część lasu szczecinieckiego i bronowickiego*, WMK VI-27, k. 397–399. Przedsiębiorca zrzekł się dochodzenia wynagrodzenia na drodze sądowej; kontrakt obowiązywał go od chwili podpisania, a rząd z chwilą zatwierdzenia. Umowę zatwierdziła Rada Administracyjna (pismo do Wydz. Dochodów Publicznych z 31 V 1847, nr 2947, *ibidem*).

³² Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Administracji Okręgowej Kameralnej z 3 XII 1847, nr 5597, WMK VI-27, k. 409.

³³ Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 21 VII 1826, nr 3190, WMK VI-20, k. 381; Pismo Wydz. Spraw Wewnętrznych do Intendenta (Paprocki), Nadleśniczego (Kwasek) i wójta gm. Balice (Gogulski) z 25 VII 1826, nr 3632, *ibidem*, k. 382, 407.

³⁴ Pismo wójta gminy Balice do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 28 VII 1826, nr 153, WMK VI-20, k. 379–380; Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 1 VIII 1826, nr 3289, *ibidem*, k. 377–378. Zarzucono Żeleńskiemu, że podał nieprawdziwe dane nt. powierzchni lasu, który liczył 700 morgów, a nie 1300 (prawidłowe dane zawierała mapa z 1820 r.). Intendent Malakowski zastąpił w komisji Inspektora Dóbr i Lasów, któremu udzielono urlopu.

kie inne potrzeby” przeznaczal corocznie drewno pochodzące z 10 morgów lasu³⁵.

Sprawa znalazła finał dopiero pod koniec lat 30, ponieważ właściciel Aleksandrowic nadal wycinał drzewa, nie zważając na interesy wierzycieli hipotecznych. Senat nakazał komisarzowi dystryktowemu ukroczenie podobnych praktyk, do czasu wydania „dalszych rozporządzeń”. Zwrócił uwagę, że nadmierna eksploatacja zasobów leśnych prowadzi do „zaniku materiału budulcowego i opałowego”, co było niekorzystne, zwłaszcza wobec ograniczenia importu drewna galicyjskiego³⁶. Przy okazji sprawy Żeleńskiego pojawia się, zasługująca na odrębne potraktowanie, problematyka ochrony własności lasów przed sądami powszechnymi, w tym kwestia wykonywania wyroków sądowych. W sprawie Aleksandrowic Ber Meisels, chcąc zaspokoić swoje roszczenia zasądzone przez Trybunał I Instancji, domagał się od właściciela lasu odstąpienia sporych ilości drewna. Ponieważ Żeleński zgodził się zaspokoić jego żądania, z lasów o pow. 53 morgów Senat nakazał nadzwyczajne „oznaczenie wrębu do corocznego wycinania”³⁷.

Oceniając poczynania właścicieli lasów należy stwierdzić, że chcieli oni czerpać z nich jak największe zyski, dlatego zwykle nie przejmowali się zagrożeniami wynikającymi z ich nadmiernej eksploatacji. Drewno było ważnym przedmiotem obrotu gospodarczego. Przykładowo: w 1847 r. właściciel lasu w Bobrku sprzedał materiał drzewny Schaefferowi z Mysłowic, niezbędny w jego prywatnej kopalni (za 9000 złp), a także Silbermannowi oraz spółce Staszewski-Leiter³⁸.

3

Od razu należy dodać, że dochody z lasów stanowiły część budżetu państwa, aczkolwiek w porównaniu z innymi przychodami, nie były one zbyt wielkie³⁹. Wycięte w lasach skarbowych drewno sprzedawano zazwyczaj w drodze licytacji, które organizowano dość często, a których warunki ogłaszano w dzienniku rzą-

³⁵ Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 18 VIII 1826, nr 3429, WMK VI-20, k. 375. Podziału lasu aleksandrowickiego dokonano na okres 70 lat (do 1897 r.).

³⁶ Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 30 XI 1839, WMK VI-21, k. 269–270, 273. Rząd zażądał od wydziału nadesłania wykazu lasów „użytkowanych sposobem nieporządkowym”, w których naruszano plany poręb.

³⁷ Pismo Wydz. Spraw Wewnętrznych do Wydz. Dochodów Publicznych z 31 X 1839, nr 5287, WMK VI-21, k. 265. Do czynności wyznaczył Nadleśniczego oraz komisarza dystryktowego.

³⁸ Pismo Nadleśniczego do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 15 VII 1847, nr 312, WMK VI-27, k. 139–140, 373. W latach 1847–1849 Schaefferowi dostarczono 3000 szt. drewna rocznie, Silbermannowi 3100, a Staszewskiemu 200.

³⁹ M. Mataniak, *Służba leśna Wolnego Miasta Krakowa...*, s. 123–124. Było to rocznie kilkanaście/kilkadziesiąt tys. złp.

dowym. Dla przykładu: w 1822 r. na sprzedaż przeznaczono 49 dębów z lasów lipowieckich (w pobliżu Mętkowa), a także 400 dębów z lasu wyciąskiego⁴⁰.

Darmowe drewno z lasów narodowych szło na deputaty opałowe dla: szpitali okręgowych, Domu Schronienia Ubogich, kopalni rządowych, ale także urzędników, proboszczów, wójtów gmin, żandarmów itp.⁴¹ Wykorzystywano je przy budowie i remontach dróg, mostów, kopalnianych szybów i innych „budowli narodowych”⁴². Było też potrzebne pod budowę szkół początkowych oraz ich wyposażenie. Tytułem przykładu: w 1846 r. Komisarzowi Rządowemu Instytutów Naukowych polecono dopilnowanie przelania z kasy akademickiej do kasy leśnej 92 złp 8 gr, tytułem należności za drewno użyte na ogrodzenie szkoły w Kwaczale⁴³.

Drewno z lasów skarbowych magazynowano w rządowym składzie nadwiślańskim, podległym Ekonomii Miejskiej⁴⁴. Należy odnotować, że przy okazji „fabryk rządowych” korzystano też z drewna pochodzącego z lasów prywatnych. Dowodzi

⁴⁰ Obwieszczenia Wydz. Dochodów Publicznych: z 24 I 1822, nr 221, Dz. Rząd. WMK, nr 3 z 2 II 1822, s. 10–11; z 17 IX 1822, nr 4833, *ibidem*, nr 30 z 2 X 1822, s. 122. Sprzedaż odbyła się za gotówkę, każdy dąb sprzedawano osobno, według taxy.

⁴¹ Sprawa deputatu dla gajowego w Czulówku (państwo czernichowskie): Pismo Komisji Włościańskiej do Senatu Rząd. z 24 XII 1827, nr 288, WMK V-117, k. 871. Zob. też *Zdanie sprawy Zgromadzeniu Reprezentantów o położeniu Interesów krajowych, przez delegowanego do teyże Reprezentacyi Senatora na posiedzeniu Seymowym w dniu 3 grudnia 1817 roku ogłoszone pismem Senatu Rząd. z 5 I 1818, nr 80 DGS, „Dziennik Rozporządzeń Rządowych WMK” z 1818 r., s. 19; Zdanie sprawy Zgromadzeniu Reprezentantów o położeniu Interesów Krajowych, przez delegowanego do teyże Reprezentacyi Senatora, na posiedzeniu Seymowym w dniu 10 grudnia 1818 roku, ogłoszone pismem Senatu Rząd. z 11 III 1819, nr 88 DGS, *ibidem*, z 1819 r. s. 57–58; Zdanie sprawy Zgromadzeniu Reprezentantów o położeniu Interesów Krajowych, przez delegowanego do teyże Reprezentacyi Senatora, na Posiedzeniu Seymowym dnia 9 grudnia 1819 roku, ogłoszone pismem Senatu Rząd. z 25 I 1820, nr 122 DGS, *ibidem*, z 1820 r. s. 42–43.*

⁴² Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Senatu Rząd. z 6 XI 1838, nr 6711, WMK V-140, k. 639–640, 649–650. Nadleśniczy dostarczył dla kopalni „Jacek” 26 płyt, 100 krokiew, 78 półkrokiew, 10 łąk podwójnych i 10 pojedynczych oraz 10 tyczek. Pismo Inspektoratu Górnictwa Krajowego do Wydz. Dochodów Publicznych z 12 IV 1847, nr 381, *ibidem*, k. 183.

⁴³ Pismo Rady Administracyjnej do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 23 XI 1846, nr 5452, WMK VI-8, k. 1019–1020; Pismo KRIN do Rady z 7 XI 1846, nr 849, *ibidem*. Zgodnie z ogólną zasadą, koszty ponosili mieszkańcy „zakresu szkolnego”; z protokołu odbiorczego szkoły wynikało, że w kosztach partycypował erbpachter tamtejszego folwarku (Patelski), który sfinansował budowę szkoły (1842–1843).

⁴⁴ Rachunki magazynu prowadziła kasa ekonomiczna, podlegały one kontroli Biura Rachuby. Pismo Wydz. Spraw Wewnętrznych do Rady Administracyjnej z 16 IV 1847, nr 821, WMK VI-22, k. 437–438. W 1841 r. było w nim miejsce na 2000 sięgów drewna. Pismo Administracji Składów Opałowych Nadwiślańskich do Senatu Rząd. z 22 II 1841, WMK V-140, k. 479; Pisma Senatu Rząd. do Nadleśniczego: z 2 II 1841, nr 1038, *ibidem*, k. 479–480; z 22 I 1841, nr 374, *ibidem*. Nadleśniczy zgłosił zapotrzebowanie na miejsce dla 1315 sięgów.

tego licytacja na dostarczenie drewna sosnowego, niezbędnego do palowania mostu stałego na Wiśle⁴⁵.

Chociaż transport drewna, ze względu na wygodę i koszty odbywał się głównie drogą wodną (Wisła, Przemsza), to jednak wcześniej konieczny był jego wywóz z lasu, co miało miejsce z wykorzystaniem dróg leśnych, a także pobocznych (większe i mniejsze). Za stan techniczny dróg leśnych współodpowiedzialność ponosiła służba leśna wraz z Urzędem Budownictwa⁴⁶, którego urzędnicy sporządzali szczegółowe raporty w tej sprawie⁴⁷. Z zachowanej dokumentacji można się przekonać m.in. o przebiegu prac wokół dróg Jankowice–Chrzanów oraz Jaworzno–Dąbrowa, rozpoczętych z inicjatywy Nadleśniczego Józefa Kwaska⁴⁸. Służbę budowlaną angażowano również przy wykonywaniu okopów wzdłuż linii arundacyjnych, a także umacnianiu brzegów rzek płynących wzdłuż lasów⁴⁹.

Wspomnieć można jeszcze o wyznaczaniu miejsc na przeznaczone do spławu drewno. W 1846 r. zezwolenie otrzymała gromada jaworznicka, ale ponieważ wyznaczony punkt pokryty był bagnami i torfowiskami, chłopcy wystąpili o wyznaczenie innego miejsca, obok lasu zw. Łysą Górą. Sprawę załatwiono po ich myśli, wskutek interwencji Nadleśniczego⁵⁰.

⁴⁵ Obwieszczenie Wydz. Spraw Wewnętrznych z 8 IV 1847, nr 2426, Dz. Rząd. MK, nr 63–64 z 14 IV 1847, s. 250–251. Cena wywoławcza wynosiła 4420 złp 20 gr. Był to późniejszy tzw. most Cesarza Franciszka Józefa (Most Podgórski).

⁴⁶ O klasyfikacji dróg zob. rozporządzenie Senatu Rząd. z 17 XI 1841, nr 6751 DGS, *Urządzenie Służby Drogowej w WMK i Jego Okręgu*, WMK V-78 B, k. 1532–1535 (art. 2–3); M. Mataniak, *Administracja Tymczasowa Cywilna – Rada Administracyjna Cywilna – C.k. Rada Administracyjna Miasta Krakowa i Jego Okręgu. Przeobrażenia w zarządzie byłego Wolnego Miasta Krakowa po upadku powstania krakowskiego (6 III 1846–31 XII 1847)*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. VII, red. T. Bykowska, A. Górak, J. Legieć, Lublin 2018, s. 93–94. Troska o stan dróg spoczywała zwłaszcza na Inspektorze Dróg i Mostów.

⁴⁷ Pismo Rady Administracyjnej do Wydz. Dochodów Publicznych z 10 VII 1846, nr 3292, WMK VI-27, k. 440; Pismo Dyrekcji Budownictwa do Wydz. Dochodów Publicznych z 3 III 1847, nr 708, *ibidem*, k. 411–412, 437.

⁴⁸ Pismo Inspektora Dróg i Mostów do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 3 III 1847, nr 807, WMK VI-27, k. 411–412, 437. Połączenia miały ułatwić dostęp do lasku podłęskiego i lasów wokół Chrzanowa. Inspektorem był Andrzej Lorentski.

⁴⁹ Zob. Sprawa umacniania jazu w Jeleniu. Pismo Rady Administracyjnej do Wydz. Dochodów Publicznych z 10 VII 1846, nr 3292, WMK VI-27, k. 439, 465. Sypanie okopów na liniach arundacyjnych chroniło lasy przed wpływem czynników zewnętrznych.

⁵⁰ Pismo gromady Jaworzna do referenta zarządzającego Zakładami Górniczo-Hutniczymi z 21 IX 1846, WMK VII-47, k. 949–950; Pisma Wydz. Dochodów Publicznych do Nadleśniczego: z 4 VII 1846, nr 3736; z 22 VII 1846, nr 4193, *ibidem*, k. 943; Pismo referenta do Wydz. Dochodów Publicznych z 21 IX 1846, nr 672, *ibidem*, k. 943–944.

Dla władz Rzeczypospolitej Krakowskiej istotne było stosowanie oficjalnych miar zarówno przez leśników, jak też osoby handlujące drewnem. Dotyczyło to w szczególności kwestii posługiwania się nimi przy obliczaniu długości wystawionego na sprzedaż drewna opałowego. W 1817 r. ukazało się rozporządzenie, które miało „zasłonić publiczność od szkód i oszukaństwa”, w związku z „arbitralnym układaniem siągów” przez sprzedawców. Nakazano w nim układanie drewna szczepowego w „siągi normalne”, czyli po 75 łup, przy czym każda łupa (szczep) miała liczyć 3 stopy szerokości, „szczelnie ułożone”; 1 siąga liczyła 6 stóp szerokości i długości. Określono też zasady układania szczepów w koźły⁵¹.

Od 1 VI 1836 r. wprowadzono w WMK nowe miary⁵², jednakże pominięto kwestię miary drewna, zaś instrukcja dla administracji magazynu rządowego z 1839 r. nakazywała sprzedaż drewna w siągach wiedeńskich (1 siąga = 3 łokcie i 5,5 cala krakowskiego), przy czym każda łupa miała liczyć 1 łokieć i 14,5 cala krakowskiego. W opinii z 1844 r. wydział stwierdził, że handlarzy nie powinny dotyczyć miary stosowane w składzie rządowym. W rzeczywistości nie przestrzegali oni żadnych miar, a ponieważ w interesie kupujących było ich ujednoczenie, Senat wystąpił do Dyrekcji Policji o ustalenie aktualnej praktyki⁵³. Dyrekcja zleciła Pawłowi Florckiewiczowi, wspólnie z adiunktem Komisariatu Targowego i komisarzem cyrkulowym, zbadać sprawę „na targowiskach i składach z drewnem”⁵⁴. W 1845 r. rząd

⁵¹ Obwieszczenie Wydz. Spraw Wewnętrznych z 19 IV 1836, nr 6119, Dz. Rząd. WMK z 26 IV 1836, nr 17, s. 66; Rozporządzenie Wydz. Policji z 18 IX 1817, nr 2236, *ibidem*, s. 66–68. Pierwsze przekroczenie przepisów skutkowało karą 12 złp, drugie konfiskatą drewna na rzecz Towarzystwa Dobroczynności, a trzecie utratą koncesji na handel drewnem. Nad ich przestrzeganiem czuwał Urząd Policji Pośredniej (później Dyrekcja Policji), wójtowie oraz rewizorowie policyjni.

⁵² Rozporządzenie Senatu Rząd. z 16 XII 1835, nr 6299 DGS, *O regulacji miar i wag*, Dz. Praw WMK z 1836 r. 1 siąga (sążeń) krakowska odpowiadała 1,788 m. I. Ichnatowicz, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, t. 1, Warszawa 1967, s. 33. Zob. *Wiadomość o Miarach i Wagach dawnych w Krakowie używanych, tudzież porównanie tychże Miar z Miarami i Wagami nowymi im odpowiadającymi w roku 1844 w Krakowie* z 24 VIII 1844 (do nr 4166), WMK V-195, k. 357–373. Autorem był P. Florckiewicz. Pismo Florckiewicza do Dyrekcji Policji z 17 VII 1844, WMK VI-5, k. 203–205; Pismo Dyrekcji Policji do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 20 VII 1844, nr 12 608, *ibidem*, k. 207–208.

⁵³ Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 20 II 1844, nr 973, WMK VI-5, k. 199–201; Pismo Wydz. Spraw Wewnętrznych do Dyrekcji Policji z 18 III 1844, nr 1619, *ibidem*, k. 201; Instrukcja dla administracji magazynu rządowego opałowego z 1839, nr 2034 DGS.

⁵⁴ Pismo Florckiewicza do Dyrekcji Policji z 17 VII 1844, WMK VI-5, k. 203–205; Pismo Dyrekcji Policji do Florckiewicza z 5 VI 1844, nr 9019, *ibidem*.

nakazał stosowanie miary krajowej w miejsce wiedeńskiej⁵⁵. W tym samym czasie ustalono też takse na materiały opałowe, w tym drewno sprzedawane w składzie nadwiślańskim; wymagana była przy tym asygnacja wydziałowa⁵⁶.

4

Na leśną infrastrukturę składały się też leśniczówki. Ich budowę, remonty i wyposażenie finansował rząd, a w przypadku lasów prywatnych odbywało się to przy udziale ich właścicieli. Egzemplifikując, w 1827 r. ukończono budowę leśniczówki dla strażnika leśnego obrębu czernichowskiego, usytuowaną nieopodal Przegini Narodowej⁵⁷. W 1849 r. odrestaurowano zaś leśniczówkę w Paczółtowicach, z której korzystał strażnik lasów instytutowych obrębu Czerna. Jej stan techniczny był bardzo zły, dlatego Rada Administracyjna wyznaczyła komisję budowlaną, w której skład wszedł Budowniczy Okręgowy (Ignacy Hercok), a także pełnomocnicy krakowskiej kapituły katedralnej oraz klasztorów: Karmelitów Bosych z Czernej i Sióstr Norbertanek ze Zwierzyńca, jako właściciele okolicznych lasów. Rada określiła zakres niezbędnych prac remontowych, w których uczestniczyć miały powyższe instytucje duchowne proporcjonalnie do powierzchni posiadanych lasów. Plan leśniczówki wraz z kosztorysem sporządził Budowniczy; po ich zrewidowaniu przez Dyrektora Budownictwa i Buchalterię Tymczasową, dokumentację zatwierdziła Rada Administracyjna⁵⁸. Odrzuciła ona propozycję przeora Karmelitów (o. Telesfor Sołtysik),

⁵⁵ Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Spraw Wewnętrznych, Nadleśniczego i Biura Rachuby z 13 VI 1845, nr 2843, WMK VI-5, k. 195–196. Dlatego „długość jednego drzewa, czyli łupki” w składach rządowych, wynosiła 1 łokieć 12 cali wiedeńskich (czyli 1 łokieć 14,5 cala krakowskiego), w składach prywatnych – 1 łokieć 12 cali krakowskich. Nadzór nad stosowaniem miar spoczywał na Wydz. Dochodów Publicznych (składy rządowe) i Dyrekcji Policji (składy prywatne). Handlujących drewnem powiadomiono za pośrednictwem „Dziennika Rządowego”.

⁵⁶ Obwieszczenie Wydz. Dochodów Publicznych z 10 II 1844, nr 685, Dz. Rząd. WMK z 27 II 1844, nr 31–32, s. 126–127; Rozporządzenie Senatu Rząd. z 26 I 1844, nr 503. 1 siąga węgla kamiennego kosztowała 60 złp; 1 siąga drewna opałowego miary wiedeńskiej (3 łokcie, 5,5 cala wys. i tyle samo szer., przy wymiarach dla każdej łupki czyli szczepu: 1 łokieć 14,5 cala dł. miary krajowej): 1 siąga drewna miękkiego (sosna, jodła, świerk, olsza) 19 złp, drewna miękkiego gałązkowego 12 złp, drewna okrągłakowego 14 złp, drewna bukowego łupanego 23 złp, bukowego gałązkowego 14 złp, łupanego dębowego 21 złp, łupanego dębowego gałązkowego 14 złp.

⁵⁷ *Zdanie Sprawy o Położeniu Kraju Wolnego, Niepodległego i ściśle Neutralnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu dla Zgromadzenia Reprezentantów 1827 r.* nr 5415 DGS, „Dziennik Praw Rzeczypospolitej Krakowskiej z 1827 r.”, s. 48.

⁵⁸ Pismo Rady Administracyjnej do Budowniczego Okręgowego z 18 V 1849, nr 5119, WMK V-140, k. 851; Pismo Izby Obrachunkowej Tymczasowej do Rady z 13 IX 1849, nr 3097, *ibidem*, k. 850; Pismo Dyrektora Budownictwa do Rady z 6 VIII 1849, nr 488, *ibidem*, k. 849–850; Pismo Rady do przeora Karmelitów, przełożonej Norbertanek i leśniczego Gawlikowskiego z 19 XI 1849, nr 13 385, *ibidem*, k. 845–846.

który zaproponował wyremontowanie leśniczówki przez zakonników; większość prac wykonał leśniczy, na co dzień korzystający z budynku⁵⁹; tym samym czasie wyremontowano leśniczówkę w Ciężkowicach (obwód Podłęże)⁶⁰.

Warto wspomnieć o jeszcze innym ciekawym rodzaju budynków, jakim były suszarnie nasion, najczęściej sosnowych, świerkowych i modrzewiowych. Ich pojawienie się można datować dopiero od poł. lat 40. Jeszcze w 1845 r. Senat z powodów finansowych, zmuszony był „zaprowadzenie tego rodzaju zakładu dalszemu pozostawić czasowi”. Dwa lata później jego następczyni, Rada Administracyjna, przychylnie ustosunkowała się do propozycji Nadleśniczego, który wystawienie suszarni przy każdej leśniczówce uznał za pilną konieczność; koszt inwestycji oszacował on na ok. 50 złp⁶¹. Suszarnia powstała m.in. w Byczynie i była w całości murowana oraz pokryta gontem, posiadała też legary na których ułożono podłogę z desek sosnowych. Najważniejsze było 30 szuflad do suszenia nasion, „z dnami w szczelble trójkątne”, które od spodu pokryto „płótnem do zbierania nasion”; zamocowano je na specjalnych rusztowaniach⁶².

Nasiona były niezbędne przy powiększaniu obszarów leśnych: w 1845 r. Nadleśniczy domagał się dostarczenia nasion modrzewiowych i świerkowych w celu obsiania 24 morgów gruntu w obrębie podłęskim (koszt 440 złp), 12 morgów lasu bolechowickiego (obwód Wyciąże, 410 złp) oraz 4,5 morgi lasu Kozieniec (obwód Czernichów, 149 złp)⁶³.

⁵⁹ *Rozkład kosztów reparacji leśniczówki w Paczółtowicach z 24 VII 1849*, WMK V-140, k. 849–850; *Protokół komisji budowlanej z 23 VII 1849*, *ibidem*, k. 851–852. Prace remontowe dotyczyły dachu, okien dubeltowych, podłóg i pieców (koszt 800 złp); *Pismo przeora Karmelitów do Rady Administracyjnej z 7 IX 1849*, *ibidem*, k. 847–848; *Deklaracja leśniczego Gawlikowskiego z 23 VII 1849*, *ibidem*, k. 853.

⁶⁰ Prace miały odmienny przebieg, gdyż wykonał je prywatny przedsiębiorca. *Pismo Rady Administracyjnej do Kossowskiego z 17 IX 1848*, nr 4417, WMK V-140, k. 711. Tomasz Kossowski pokrył dach gontem, a także wymienił podłogę i kraty w przylegającej do leśniczówki stajni.

⁶¹ *Pismo Senatowi Rząd. do Wydz. Dochodów Publicznych z 8 VIII 1845*, nr 3953, WMK V-140, k. 1131; *Pismo Nadleśniczego do Wydz. Dochodów Publicznych z 18 I 1847*, nr 39, *ibidem*, k. 1129; *Pismo Rady do Wydz. Dochodów Publicznych i Nadleśniczego z 15 III 1847*, nr 1488, *ibidem*.

⁶² *Warunki do wypuszczenia w przedsiębiorstwo wymurowania suszarni w Byczynie z 20 IV 1845*, WMK V-140, k. 1135–1137. Warunki liczyły 9 paragrafów. Prace wykonano pod nadzorem Budowniczego Okręgowego w ciągu 2 lat, a wynagrodzenie wypłacono w trzech ratach; prace dodatkowe wymagały zgody Nadleśniczego. W każdej suszarni miał być piec z żelaznej blachy.

⁶³ *Pismo Senatowi Rząd. do Wydz. Dochodów Publicznych, Nadleśniczego i Biura Rachuby z 14 III 1845*, nr 1240, WMK VI-27, k. 556–557. Nasiona kosztowały 999 złp (funt świerczyny 1 złp 20 gr, funt modrzewia 2 złp 20 gr).

Zachowana dokumentacja archiwalna dowodzi, że Senat szanował prawo ludności chłopskiej do wypasania zwierząt na terenach leśnych. Takiej przychylności doświadczyli mieszkańcy Jaworzna, którym zezwolono na wypas bydła w lesie podłęskim, nieopodal Niedzielisk (tzw. Bagno). Decyzję Senatu zatwierdziła Komisja Włościańska WMK⁶⁴. W 1844 r. las przeznaczono do wyrębu, w związku z czym rząd zgodził się, aby włościanom udostępniano zastępczo tzw. las Kulig, rosnący przy trasie Jaworzno-Ciężkowice⁶⁵. Zasady korzystania z lasu określił Nadleśniczy, bazując na planie Jaworzna i operacie leśnym. Przeprowadził on też konsultacje z zainteresowanymi, których wyniki zatwierdziła Rada Administracyjna⁶⁶. W tym samym czasie, z żądaniem dostępu do lasu wystąpili górnicy z Jaworzna, w związku z czym Rada zmodyfikowała swoją decyzję, częściowo uwzględniając ich wnioski. Określiła przy tym zasady gospodarowania lasem, w tym wykonywania tzw. policji leśnej⁶⁷, o czym zawiadomiono strony postępowania⁶⁸. Wprawdzie niebawem konflikt się zaostrzył⁶⁹, jednakże wskutek odebrania Radzie zarządu dóbr skarbowych, sprawa trafiła do Administracji Salinarnej w Wieliczce⁷⁰.

Na koniec można zaszyfrować jeszcze jedną z form korzystania z lasów, mianowicie łowiectwo. Rząd wydzierzawiał niekiedy, w drodze licytacji, prawo

⁶⁴ Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Dochodów Publicznych z 30 III 1832, nr 352, WMK V-119, k. 623–624; Pismo Komisji Włościańskiej do Senatu Rząd. z 30 VIII 1834, nr 5315, *ibidem*, k. 581; Pismo Senatu Rząd. do Wydz. Dochodów Publicznych i Komisji Włościańskiej z 10 II 1835, *ibidem*, k. 587.

⁶⁵ Pismo Rady Administracyjnej do Wydz. Dochodów Publicznych z 29 IV 1846, nr 1811, WMK V-119, k. 605–606. O przeznaczeniu do wyrębu przesądził nowy plan gospodarczy. Pismo Rady do Wydz. Dochodów Publicznych z 19 III 1846, nr 578, *ibidem*, k. 615.

⁶⁶ Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Nadleśniczego z 21 III 1846, nr 1336, WMK V-119, k. 615; *Wywód słowny* z konsultacji z 21 III 1846, *ibidem*, k. 579–580; *Warunki oddania lasu do użytku gromadzie*, z 24 III 1846, *ibidem*, k. 607–609; Pismo Rady Administracyjnej do Wydz. Dochodów Publicznych z 29 IV 1846, nr 1811, *ibidem*, k. 609.

⁶⁷ Pismo Rady Administracyjnej do Wydz. Dochodów Publicznych z 29 IV 1846, nr 1811, WMK V-119, k. 605–606. Wyznaczono trasę przegonu bydła, wprowadzono też odpowiedzialność solidarną za wyrządzone szkody.

⁶⁸ Pismo Wydz. Dochodów Publicznych do Nadleśniczego, Inspektora Górnictwa Krajowego, komisarza dystryktowego w Jaworznie i gromady Jaworzna z 2 V 1846 (do nr 2144), WMK V-119, k. 603–604, 631.

⁶⁹ Pismo gromady Jaworzna do Wydz. Dochodów Publicznych z 14 V 1846 (do nr 2479), WMK V-119, k. 601–603; Pismo górników do Rady Administracyjnej z 20 VI 1846, nr 2884, *ibidem*, k. 573–574; Pismo górników do Inspektora Górnictwa Krajowego z 15 VI 1847 (do nr 647), *ibidem*, k. 571; Pismo Inspektora do Rady z 15 VI 1847, nr 647, *ibidem*, k. 571–572.

⁷⁰ Pismo Rady Administracyjnej do gromady Jaworzna z 10 IX 1847, nr 4843, WMK V-119, k. 569–570.

polowania w lasach skarbowych (od 3–6 lat)⁷¹; ze względu na ochronę gatunków zwierząt, wprowadzał też stałe i okresowe zakazy polowań w lasach rządowych i prywatnych⁷². Często były organizowane także polowania (obławy) na wilki („tępień zwierza szkodliwego, licznie po niektórych lasach się gromadzącego”), w których uczestniczyli pracownicy leśnictwa⁷³.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Narodowe w Krakowie, zespół „Archiwum Wolnego Miasta Krakowa”, sygn. WMK V-78 B, WMK V-117, WMK V-119, WMK V-140, WMK V-188, WMK V-195, WMK VI-8, WMK VI-20, WMK VI-21, WMK VI-22, WMK VI-27, WMK VII-47.

Źródła drukowane

Burgsdorf F.A.L., *Umiejętność lasowa, czyli rękopis dla właścicieli lasów i ich leśnicznych pod tytułem powszechna teoretyczno-praktyczna wszystkich lasowych umiejętności nauka*, t. I–II, Przemyśl 1809–1810 (repr. Krosno 2005, oprac. J. Pieszczyńska-Trybus, J. Lorenc, M. Jarosz, tłum. F. Kobierzycki).

„Dziennik Rozporządzeń Rządowych WMK” 1818.

„Dziennik Rządowy Wolnego Miasta Krakowa” 1818, 1820, 1822, 1825, 1830, 1836, 1840, 1844.

„Dziennik Rządowy Miasta Krakowa i Jego Okręgu” 1847.

„Dziennik Praw Wolnego Miasta Krakowa” 1836, 1844.

Kopff W, [w:] *Zdanie sprawy o stanie i położeniu Kraju WMK i Jego Okręgu w Zgromadzeniu Reprezentantów w 1844 r. przez Senatora do tegoż Zgromadzenia delegowanego*, dodatek do „Dziennika Praw WMK” z 1844 r.

„Pilleriana” 1782 r.

⁷¹ Obwieszczenia Wydz. Dochodów Publicznych: z 18 VII 1822, nr 3372, Dz. Rząd. WMK z 20 VII 1822, nr 20, s. 82; Uchwała Senatu Rząd. z 10 VII 1822, nr 2461 (w okresie 1 IX 1822–31 VIII 1825); z 19 IX 1836, nr 4279, Dz. Rząd. WMK z 22 IX 1836, nr 30, s. 118–119; Uchwała Senatu Rząd. z 3 IX 1836, nr 5136 (w okresie 1 IX 1836–31 VIII 1842).

⁷² Rozporządzenie Senatu Rząd. z 4 III 1818, nr 623, Dz. Rząd. WMK z 14 III 1818, nr 9, s. 34–35. Jego zasady przypomniano w: obwieszczeniu Wydz. Spraw Wewnętrznych z 15 IV 1825, nr 1015, *ibidem*, z 21 V 1825, nr 19–20, s. 79–80; Reskrypt Dyrekcji Policji z 10 III 1830, nr 2313, *ibidem*, z 20 III 1830, nr 10, s. 40. W „okresie ochronnym” (1 III–31 VIII) zakaz dotyczył polowania na zające, sarny, jelenie, kuropatwy i „inną podobną dziczyznę”, oprócz niektórych gatunków „przylatującego ptactwa” (dzikie gęsi, cyranki, bekasy, turkawki, kokoszki wodne, kwiczoły, kuligi). Por. Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 13 VIII 1807, *Przepisy względem sposobu wykonywania praw polowania i karanie przekraczających takowe*, *ibidem*, z 27 III 1830, nr 11–12, s. 42–46.

⁷³ Pismo Nadleśniczego do Wydz. Spraw Wewnętrznych z 2 XI 1838, nr 109, WMK V-188, k. 157–159.

Zdanie sprawy Zgromadzeniu Reprezentantów o położeniu Interesów krajowych, przez delegowanego do teyże Reprezentacyi Senatora na posiedzeniu Seymowym w dniu 3 grudnia 1817 roku, ogłoszone pismem Senatu Rząd. z 5 I 1818, nr 80 DGS, „Dziennik Rozporządzeń Rządowych WMK” z 1818 r.

Zdanie sprawy Zgromadzeniu Reprezentantów o położeniu Interesów Krajowych, przez delegowanego do teyże Reprezentacyi Senatora, na posiedzeniu Seymowym w dniu 10 grudnia 1818 roku, ogłoszone pismem Senatu Rząd. z 11 III 1819, nr 88 DGS, „Dziennik Rozporządzeń Rządowych WMK” z 1819 r.

Zdanie sprawy Zgromadzeniu Reprezentantów o położeniu Interesów Krajowych, przez delegowanego do teyże Reprezentacyi Senatora, na Posiedzeniu Seymowym dnia 9 grudnia 1819 roku, ogłoszone pismem Senatu Rząd. z 25 I 1820, nr 122 DGS, „Dziennik Rozporządzeń Rządowych WMK” z 1820 r.

Zdanie Sprawy o Położeniu Kraju Wolnego, Niepodległego i ściśle Neutralnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu dla Zgromadzenia Reprezentantów 1827 r. nr 5415 DGS, „Dziennik Praw Rzeczypospolitey Krakowskiej” z 1827 r.

Opracowania

Broda J., *Historia leśnictwa w Polsce*, Poznań 2000.

Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce, red. A. Żabko-Potopowicz, Warszawa 1965.

Ihnatowicz I., *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, t. 1, Warszawa 1967.

Mataniak M., *Administracja Tymczasowa Cywilna – Rada Administracyjna Cywilna – C. k. Rada Administracyjna Miasta Krakowa i Jego Okręgu. Przeobrażenia w zarządzie byłego Wolnego Miasta Krakowa po upadku powstania krakowskiego (6 III 1846–31 XII 1847)*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. VII, red. T. Bykowska, A. Górak, J. Legieć, Lublin 2018, s. 93–94.

Mataniak M., *Służba leśna Wolnego Miasta Krakowa (1815–1846). Organizacja i formy działalności. Część I: Lasy państwowe i prywatne, personalia i finanse, zwalczanie przestępstw leśnych*, „*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*” 2017, t. XX, s. 117–133.

Murat E., *Szczegółowa hodowla lasu*, Warszawa 2002.

Paschalis-Jakubowicz P., *Lasy i leśnictwo świata*, Warszawa 2015.

MATEUSZ MATANIAK

DR, UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI W KRAKOWIE

ORCID: 0000-0002-3311-5467

Służba leśna Wolnego Miasta Krakowa (1815–1846). Organizacja i formy działalności. Część II: Gospodarka leśna

W artykule przedstawiono najważniejsze formy realizowania gospodarki leśnej, stosowane przez administrację leśną Wolnego Miasta Krakowa (1815–1846). Na potrzeby artykułu gospodarka leśna jest rozumiana jako ogół zabiegów gospodarczych z zakresu użytkowania, pielęgnacji i odnawiania lasów, będących uściśleniem metod jego hodow-

li i urządzania. Wykazano, że dla omawianego zagadnienia podstawowe znaczenie miały pomiary lasów – skarbowych (rządowych) i prywatnych – a następnie ich podział na poręby. Równie istotne były plany gospodarcze (plany ekonomiczne), które oprócz danych o lasach (lokalizacja, powierzchnia, posadzone gatunki oraz ich wiek), zawierały też informacje o planowanych uprawach leśnych i zamierzonym wyřębie. Plany gospodarcze sporządzał Nadleśniczy Rządowy. Szczegółowo omówiono stosowanie rozporządzenia Senatu Rządzącego z 1829 r. w przedmiocie „klasyfikacji i cechowania drewna”, w tym zawartość raportów, które sporządzali wydelegowani urzędnicy Wydziału Dochodów Publicznych. Zawierały one szczegółowe dane o wyciętym w poszczególnych „latach etatowych” drewnie opałowym i materiałowym, stwierdzonym remanencie (drewno pozostawione na kolejny rok etatowy), a także sposobie przeznaczenia pozyskanego w „lasach narodowych” drewna (budowa gmachów rządowych, dróg i mostów; budowa i wyposażenie szkół początkowych oraz kopalni rządowych; deputaty opałowe dla szpitali, urzędników, proboszczów). Poruszono także temat nadzoru nad gospodarką leśną w majątkach prywatnych. Zwrócono uwagę na praktyczne znaczenie map leśnych, sporządzanych przez geometrów rządowych. Wspomniano o transporcie drewna drogą wodną (Wisła, Przemsza) i lądową, organizacji składu nadwiślańskiego oraz miejsc do gromadzenia drewna przed jego spławieniem. Wskazano na dbałość o infrastrukturę leśną, którą tworzyły leśniczówki, a w końcowym okresie Rzeczypospolitej Krakowskiej, także suszarnie nasion sosnowych, świerkowych i modrzewiowych. Zasygnalizowano też problematykę łowiectwa w lasach skarbowych i prywatnych. Przedstawiono metody gospodarowania lasami, stosowane w XIX w. w Królestwie Polskim, Prusach i Austrii.

Słowa kluczowe: Wolne Miasto Kraków, Służba Leśna, Nadleśniczy Rządowy, gospodarka leśna, plan gospodarczy, mapy leśne, wyręb lasów, leśniczówka, suszarnia nasion

MATEUSZ MATANIAK

PHD, JAGIELLONIAN UNIVERSITY IN KRAKOW

ORCID: 0000-0002-3311-5467

*The Forestry Unit in the Free City of Krakow (1815–1846) –
its organization and forms of activity. Part II: Forest economy*

The article presents the main forms of forest management, applied by the Forestry Unit in the Free City Of Krakow (1815–1846). For the purpose by the article, forest management is understood as the total of economic operations in the field of use, care and renewal of forests, which are a refinement of the methods of its breeding and decorating. It was shown that the measurements of forests, governmental and private, and then their division into the felling were of primary importance for the discussed issue. Economic plans were equally important, which apart from data on forests (location, area, planted species and their age) also contained information on planned forest crops and intended logging. They were prepared by the governmental district forester. The use of the Regulation of the Governing Senate of 1829 regarding the „classification and marking of wood”, including the content of reports that delegated officials of the Department of Public Income prepared,

was discussed in detail. They contained detailed data on the firewood and material cut out in individual „full-time years”, the remanent inventory (wood left for the next full-time year), and the destination of timber harvested in „national forests” (construction of government buildings, roads and bridges; equipment for primary schools and government mines, heating allowances for hospitals, officials, parish priests). The subject of supervision over forest management in private property was discussed. Attention was paid to the practical significance of forest maps prepared by the government geometers. It was mentioned about the transport of timber by water (Vistula, Przemsza) and land, organization of the Vistula composition and places to collect wood before it was floated. The attention was paid to the care for forest infrastructure, which formed forester’s lodges, in the final period of the Republic of Krakow, also dryers for pine, spruce and larch seeds. The issue of hunting in fiscal and private forests has also been mentioned. The forest management methods used in the 19th century in the Kingdom of Poland, Prussia and Austria were also presented.

Key words: Free City of Krakow, forestry unit, governmental district forester, forest economy, economic plan, forest maps, logging, forester’s lodges, seed dryer